

O‘ZBEKISTONNING MA‘NAVIY YANGILANISHIDA

MUZEYLARNING TUTGAN O‘RNI

Sherbayeva Sojida Xoliyor qizi

Termiz davlat muzey-qo‘riqxonasi Rassom-ta‘mirlovchisi.

Annotatsiya: O‘zbekistonda davlat mustaqilligi qo‘lga kiritilgach, shu zaminda asrlar osha istiqomat qilib kelgan avlodu-ajdodlarimiz orzu-umidlari ro‘yobga chiqa boshladi. Bu esa istiqolol yo‘lida to‘kilgan qutlug‘ qonning natijasi, xalq yo‘lining qaror topishi hamda adolatning tantansi bo‘ldi.

Kalit so‘zlar. Muzeyshunoslik, muzeylar tarixi, litsey muzeyning zamonaviy faoliyati, qarorlar

O‘zbekiston mustaqillikka erishganidan so‘ng o‘tgan yigirma uch yil ichida o‘ta mashaqqatli va o‘z o‘rnida sharafli yo‘lni bosib o‘tdi. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti I. A. Karimov ozodlikka erishgan dastlabki kunlarimizda “O‘z istiqolol va taraqqiyot yo‘limiz – bu gul bilan qoplangan yo‘l emas, bu totalitarizm merosidan xalos bo‘lish va poklanish, mafkuraviylik illati yetkazgan ziyon-zahmatlarni bartaraf etishning qiyin, uzoq davom etadigan yo‘lidir”, deb aytgan so‘zlari zamirida qanchalik chuqur hayotiy ma‘no borligini yana bir bor anglaymiz¹. Mustaqil O‘zbekistonda muzeyshunoslik sohasida amalga oshirilgan tadqiqotlar, adabiyotlar tahlili, muzeylarni qayta qurish, yangilarini yaratish bo‘yicha olib borilgan bunyodkorlik ishlarini umumlashtiruvchi fundamental tadqiqot ishlari u qadar ko‘p amalga oshirilmagan. Muzeylar tarixiga oid adabiyotlarni ikki guruhga bo‘lib tahlil etish maqsadga muvofiqdir: Birinchi guruhga oid sovetlar davri adabiyotlari mohiyati va mazmuniga ko‘ra kommunistik mafkura, sinfiylik nuqtai nazardan yondashilganligi bilan xarakterlanadi. Bu davrdagi Turkiston madaniyatiga oid asosiy adabiyotlar V.V.Bartol², B.V.Lunin, A.A.Semenov va boshqalar tomonidan tahlil etilgan. 1917 yilga qadar Turkistonda tashkil etilgan turli ko‘rgazmalar va ularning yangi muzeylar vujudga kelishidagi ahamiyati G.N. Chabrov tomonidan tadqiq qilingan. Uning asarida har bir ko‘rgazma ekspozitsiyasi atroflicha tavsiflanib, mustamlaka ma‘murlari va savdo-sanoat doiralari undan ko‘zlangan maqsadlari ochib berilgan.³ Taniqli olim Ya.G‘ulomov⁴ tomonidan yozilgan asarda O‘zbekistonning moddiy madaniyat yodgorliklarini asrash va muhofaza qilish masalalari o‘z ifodasini topgan. Sovetlar hukmronligi davrida O‘zbekiston muzeylarining tashkil etilishi va faoliyati bo‘yicha mavjud adabiyotlar kommunistik mafkura asosida, aksariyat hollarda ma‘lum yubiley sanalariga bag‘ishlab yozilgani ma‘lum. Jumladan, M.S.Yusupov risolasini⁵ keltirish mumkin. Respublikadagi muzeylar va muzeyshunoslikka oid tadqiqotlar orasida N.Sodiqovning asarlari⁶ alohida ajralib turadi. Ulardagi davr talabiga ko‘ra kiritilgan mafkuraviy jihatlarni hisobga olmaganda, O‘zbekistonda muzey ishining deyarli bir asr davomidagi taraqqiyoti, yutuqlari va muammolari atroflicha o‘rganilgan. Sovetlar hukmronligi davrida yozilgan adabiyotlarning mualliflari asosiy e‘tiborni «sotsializm g‘alabasi» uning targ‘ibot ishlariga qaratganlar. O‘zbekiston muzeylarining mustaqillik davridagi faoliyati va taraqqiyoti bo‘yicha bugungi kungacha umumlashtiruvchi asarlar deyarli mavjud emas. M.Bekmuradov, G.Rashidova, R.Al‘meev, L.Man‘kovskaya, D.Kuryazova, G.Fuzailova, M.Xasanova, I.Inamov⁷ va boshqalar yaratgan, o‘zbek ham rus tillarda nashr etilgan maqola, o‘quv qo‘llanma va asarlarda mustaqillik davridagi muzeylar faoliyati ayrim tomonlari o‘rganilganligi bilan ajralib turadi. Shuningdek, B.Davletov, O.Ibragimovlarning hamkorlikda

nashrga tayyorlagan risolasi⁸ hozirgi kunda o'zbek muzeyshunosligi fanida dastlabki qo'yilgan qadam sifatida muzey atamashunosligini o'rganish uchun yaxshi manbadir. Sh.O'ljayevaning «Muzeyshunoslik» o'quv qo'llanmasi⁹ ham mustaqillik yillarida muzey ishi, tarixini umumiy tomonlarini o'rganish uchun qo'yilgan qadamdir. Mavzuni yoritishda ushbu yaratilgan nashrlardan foydalanishga harakat qilindi. Hozirgi kunda jamiyat hayotida, xalqni fan va madaniyat bilan yaqindan tanishuvida, ilm-fan va madaniyat rivojida, shuningdek xalq maorifida muzeylarning o'rni tabora o'sib bormoqda. Mustaqillik tufayli respublikamizda muzeylarga bo'lgan e'tibor yanada oshdi. Xususan, keyingi 10 yil ichida Davlat qarmog'idagi muzeylar soni 140 tani tashkil etdi. Shulardan tarix muzeylari 75 ta, O'lkashunoslik muzeylari 23 ta, Badiiy San'at Koshonalari 10 ta, memorial muassasa 20 ta, adabiyot muzeylari 8 ta, tabiat muzeylari 4 tadan iborat. Ayni paytda bularda 1 million 600 mingdan ortiq eksponatlar mavjud. Inson tinimsiz go'zallikka intiladi, go'zallikni ijod qilmasdan, undan ma'naviy-ruhiy zavq olmasdan va shu orqali o'z turmushini bezatmasdan yashay olmaydi. Dunyodagi barcha xalqlar kabi o'zbek xalqi ham juda qadim davrlardan buyon xalq ruhiyati, turmush sharoitlarini o'zida aks ettiruvchi amaliy san'at asarlarini yaratib kelgan. Tabiiyki, moddiy madaniyat mahsuli bo'lgan xalq amaliy san'at asarlari ijtimoiy hayotning bir bosqichidan ikkinchisiga meros bo'lib o'tib, avlodlarning beqiyos madaniy boyligiga aylanib boraveradi. Jamiyatni ma'naviy-axloqiy kamolga yetkazishga keng aholi ommasini, ayniqsa, yosh avlodni tarbiyalashda muzeylarning katta ahamiyat kasb etishini inobatga olib, O'zbekiston Respublikasi Oliy va o'rta maxsus o'quv yurtlari, Madaniyat va sport ishlari va Xalq ta'limi Vazirligining 2002 yil iyun oyida qabul qilingan Respublika Oliy va o'rta- maxsus, kasb-hunar va umumiy o'rta ta'lim muassasalari o'quvchi va yoshlari o'rtasida ma'naviy ma'rifiy ishlarni kuchaytirish to'g'risidagi qo'shimcha buyruqlari va shu asosda viloyat hokimligining qaror, tadbir-rejalari va ko'rsatmalari muzeylar va o'quv yurtlari o'rtasidagi mustahkam aloqa o'rnatish, hamda madaniy ma'rifiy ishlarni hamkorlikda olib borishga keng imkoniyatlar yaratib berdi. Respublikamiz bo'ylab bir qator yangi muzeylar tashkil etildi. Jumladan, 1996 yil 18 oktyabrda Toshkentda ochilgan Temuriylar tarixi Davlat muzeyi O'zbekistonda amalga oshirilayotgan ma'rifiy va ma'naviy ishlar borasida yirik tarixiy va madaniy yodgorlik, ilmiy tafakkur markazi bo'lib qoldi. Muzey eksponatlari juda katta tarixiy qimmatga ega bo'lib, Temuriylar davri ruhini beradi. Muzeyga qo'yilgan tilla buyumlar, qurol-aslahalar, lashkarboshi va oddiy jangchilarning kiyim - boshlari, musiqa asboblari, o'sha davrga xos jihozlar, Amir Temur, Bobur qo'lyozmalari, Ulug'bekning astronomik qurilmalari va boshqa madaniy boyliklar shular jumlasidandir. Muzeyda istiqloq yillarida ma'naviy qadriyatlarimizni tiklash bo'yicha olib borilgan katta va muhim ishlar alohida ekspozitsiyalarda aks etgan. Bu ekspozitsiyalarning joylashishi va ularni ko'z qorachig'iday saqlashda qanday texnologiyalardan foydalanilayotgani juda muhimdir¹⁰. Shahid ketgan ajdodlarimiz xotirasiga bag'ishlangan, g'oyat qisqa muddatda qad rostlagan yodgorlik majmui va muzeyi aynan shu joyda – ko'p-ko'p tarixiy voqyealarga guvoh bo'lgan qadimiy Bo'zsuvo sohilida bejiz barpo etilgani yo'q. Muzeyga kiraverishda mamlakatimiz Prezidenti I. A. Karimovning "Mustabid tuzum davrida million-million begunoh insonlarning umri xazon bo'lganini, qancha-qancha oilalar xonavayron bo'lib, qancha-qancha go'daklar yetim qolganini tarix, bugungi va kelajak avlod hych qachon unutmaydi" degan so'zlari yozilgan.

O'zbekistonning me'moriy yodgorliklarga boy o'nta shahri tarixiy shaharlar ro'yxatiga kiritilgan. «Ichan qal'a» qo'riqxonasidagi yodgorliklar 1991 yildan, Buxoro markazidagi yodgorliklar esa 1993 yildan Jahon Xalqaro Madaniy Merosi Ro'yxatida turadi. Hozirgi vaqtda Jahon Merosi qo'mitasiga Shahrisabzdagi Temuriylar davri me'morchilik yodgorliklariga oid hujjatlar topshirildi. Samarqand shahri yodgorliklariga doir hujjatlar esa tayyorlandi. Bundan tashqari 26 ta nodir obida: Oq Ostona Bobo, Arab ota, Ishratxona, Mir Said Bahrom maqbaralari, Bahouddin

Naqshbandiy, Chor Bakr, Shayx Muxtor Vali, Hakim at-Termiziy va boshqa yodgorliklarga doir dastlabki talabnomalar ham taqdim etilgan. Keyingi bir qancha yil mobaynida ta'mirlash ishlariga davlat avvalgi o'n yilliklardan qilingan harajatlardan bir necha baravar ko'p mablag' ajratdi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLARRO'YXATI:

2.<https://uz.wikipedia.org/wiki/Muzey>

3.<https://www.lex.uz/uz/>

4.<https://uzreport.news/society/o'zbekistonda-muzeylar-haftaligi-tadbiri-o'tkazilmoqda>

5.Zamonaviy jahon muzeyshunosligi. J.X. Ismoilova. M.S.Muxamedova. O'quv qo'llanma. Toshkent-2020.

6.Muzeyshunoslik sohasida milliy va xalqaro tashkilotlar faoliyatining ahamiyati. M.C.Muxamedova. O'quv qo'llanma. Toshkent -2021.

7.Muzey pedagogikasi. O'quv qo'llanma. Sh.A.Kasimova. Toshkent-2021. 8.Muzeyshunoslik. O'quv qo'llanma. Ch.X.Ganiyeva. Toshkent-2018.